

Kamusal ve Özel Alanda Müslüman Kadın Kimliğinin Görünürlük Meselesi: Gerçek Hayat Dergisi (2001-2003) Üzerinden Bir İnceleme

Cansu KAYA

Doktora Öğrencisi, Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli.

ORCID ID: 0000-0001-8746-7321, cansukaya932@gmail.com

Özet

Yaşadığımız toplumda bir arada bulunma durumuna kamusal ve özel olarak bir ayrım getirilmiştir. Çoğulluk kültürünün politik olarak tanımlandığı kamusal alan, bireylerin başkalarıyla eşit bir biçimde bir araya geldiği, fikirlerini özgürce ortaya koyduğu ve eylemde bulunduğu alandır. Özel alan ise daha çok politik olmayan, seçimi yapılmayan ve verili kimliklerin devam ettiği (aile gibi) daha dar bir çerçevedir.

Türkiye’de farklı politik aktörler ve kararlar doğrultusunda, özel ve kamusal alana ait olanın ne olduğu meselesi oldukça tartışmalıdır. Özellikle Osmanlı’da başlayan ve Cumhuriyet’te varoluş politikası haline gelen Batılılaşma, kamusal ve özel alanda bulunan birçok aktörün görünür olma ve olmama halini etkilemiştir. Burada bahsedilen aktörlerden biri, kadın ve Müslüman kadın kimliğidir. Kadınlar ve Müslümanlar kadınlar, kamusal alanda görünürlük talep eden, ancak değişen politik aktörlerle inşasına devam edilen bir kimlik türüdür.

Gerçek Hayat dergisi, bu inşanın Müslüman kadın kimliğine nasıl yansıdığını anlatan İslamcı-muhafazakâr ve eleştirel bir yayınlardan biridir. Başörtülü Müslüman kadının kamudaki yeri, anne olan kadının çocuk

yetiştirilmede önemi ve eş olan kadının kocasına itaati gibi konular üzerinden Müslüman kadın kimliğinin nasıl görünür olacağına ya da nasıl görünmez kılındığına dair fikirler sunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kamusal alan, Gerçek Hayat, Müslüman kadın kimliği, görünürlük.

The Issue of Visibility of Muslim Women's Identity in Public and Private Spaces: A Study on Gerçek Hayat Magazine (2001-2003)

Abstract

A distinction has been introduced into the state of coexistence in the society we live in, public and private. The public sphere, where the culture of pluralism is defined politically, is the space where individuals meet on an equal basis with others, express their ideas and act freely. The private sphere, on the other hand, is a narrower framework that is more non-political, unselected, and in which given identities persist (such as family).

In Turkey, in line with different political actors and decisions, the issue of what belongs to the private and public sphere is highly controversial. Westernization, which started especially in the Ottoman Empire and became a policy of existence in the Republic, affected the visibility and non-existence of many actors in the public and private spheres. One of the actors mentioned here is the identity of women and Muslim women. Women and Muslims Women are a type of identity that demands visibility in the public sphere, but continues to be built with changing political actors.

Gerçek Hayat magazine is one of the Islamist-conservative and critical publications that describes how this fiction reflects on Muslim women identity. It presented ideas on how to make a Muslim woman visible or invisible through issues such as the place of a Muslim woman wearing a hijab in public, the importance of a mother woman in raising children, and the obedience of a wife woman to her husband.

Key Words: public sphere, Gerçek Hayat, identity of Muslim women, visibility.

1. GİRİŞ

Arendt, *İnsanlık Durumu*'na Romalıların yaşamak ve ölmek kavramlarını açıklayarak başlar. Buna göre yaşamak, insanlar arasında olmaya tekabül ederken ölmek de insanlar arasında olmaktan

ayrılmayı ifade eder. Doğum ve ölüm birer eylem olarak insanın kendisini yaşadığı dünyada duyurmasının yoludur. Bu sebeple insani eyleminin şartını çoğulluk oluşturur. Tikel özne kamusal alanda başkalarıyla bir araya gelir, çoğulluğun içinde eyleyerek ve emekte bulunarak kimliğini kazanır (Arendt, 2018: 36-38). Dolayısıyla Arendt'in kamusal alanı, kimliğin edinilmesindeki farklılığın, özgürlüğün ve eşitliğin sağlanmasıyla siyaset alanına tekabül eden bir özellik gösterir.

Özel alan ise kamusal alandan farklı olarak kişinin eylemlerinden ve kimliğinden ziyade zorunluluklarla hayatını devam ettirdiği alandır. Siyaset öncesi alan olarak geçen özel alanda basit görev tanımlamaları bulunur. Erkek, hanenin geçimini kadın ise türün devamlılığını sağlamakla görevlidir. Antik Yunan'dan başlayan bu ayırım, yurttaş olmanın eşitlik değil imtiyaz temelinde oluşundan kaynaklanmıştır. Kadınların, kölelerin ve Yunan olmayanların kamusal alana girememesi ve özel alana hapsedilmesi, özel alanda keyfiliğin, köleliğin ve şiddetin varlığına yol açmıştır (Onat, 2013: 29-37).

Bu çalışmanın genel konusunu, Arendt'in yukarıda bahsedilen kamusal-özel alan ayırımından yola çıkarak, kadın kimliğinin bu alanlarda nasıl kurgulandığı ve işlevsel hale getirildiği oluşturmaktadır. Bir diğer deyişle, özgür olmayan kadın kimliğinin özel alana hapsedilmesi ve bunun yansıtılması çalışmanın genel sorusudur. Çalışmayı özel hale getiren nokta, bahsedilen temel sorunun Gerçek Hayat dergisi üzerinden Müslüman kadın kimliğince incelenmesidir. Gerçek Hayat, Hakan Albayrak'ın önderliğinde 2000 yılında yayın hayatına başlamış ve İslamcı düşüncenin önemli kalemlerini bünyesinde toplamıştır. Günlük siyasi olaylardan, edebiyat ve sinema değerlendirmesine kadar oldukça çeşitli konulara yer veren dergide, Müslüman kadın kimliğinin kurgusu ve aktarımı da önemli bir yer tutmaktadır.

1.1.Çalışmanın Amacı, Önemi ve Sınırlılığı

Çalışmanın amacını Gerçek Hayat'ın Müslüman kadın kimliği tarifinde kadınları kamusal alanda özgür bireyler mi, özel alana hapsedilmiş anneler mi, yoksa bunların dışında farklı nitelikte bir kimlik olarak görüp görmediğini tartışmak oluşturur. Burası aynı zamanda çalışmayı ilgili literatürden ayıran yerdir. Müslüman kadın kimliği çeşitli fikirler ve yayınlar üzerinden tartışılmış olsa da literatürde Gerçek Hayat'ın Müslüman kadın kimliğine bakışını inceleyen herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Çalışmanın sınırını ise derginin ilk üç yılında yapılan yayınlar

belirlemiştir. Bu sınır, derginin Müslüman kadın kimliği üzerinde yapılan tartışmaların yoğunluğuna göre seçilmiştir.

1.2.Çalışmanın Yöntemi

Bu çalışma, Müslüman kadın kimliğinin kamusal alanda nasıl görünür olabileceğine ilişkin görüşlerin Gerçek Hayat dergisi üzerinden incelenmesi ve bunların yorumlanmasıyla nitel bir araştırmadır. Nitel araştırmada öncelikle araştırma sorusu temel alınarak, kuramsal çerçevenin sınırları ortaya konulur. Sonrasında örneklem, bu çerçeveye göre değerlendirilerek elde edilen veriler yorumlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 85-89).

Çalışma ‘Gerçek Hayat dergisinin Müslüman kadın kimliğine bakışı nasıldır?’ sorusundan yola çıkarak, derginin Müslüman kadın kimliğiyle ilgili görüşlerine odaklanmıştır. Bu sorunsala bağlı kalınarak, öncelikle Türkiye’de Müslüman kadın kimliğinin kamusal ve özel alandaki durumuna yönelik genel bir bakış sunulmuştur. İkinci adımda, Gerçek Hayat dergisinin Müslüman kadın kimliğinin kamusal ve özel alandaki görüşlerine odaklanılmıştır. Derginin Müslüman kadın kimliğini başörtüsü, anne ve itaat kavramları üzerinden ele aldığı ve bunları kamusal ve özel alandaki görünürlük bağlamında değerlendirdiği görülmüştür. Bu sebeple çalışmanın dergi üzerindeki kavramları başörtüsü, anne ve itaat olarak seçilmiştir.

Nitel araştırmalarda çalışma evreninin çok geniş olması, çalışmalarını belirli bir örneklem üzerinden ele almayı gerektirmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 107). Çalışmanın İslam düşüncesine yakın olan Gerçek Hayat dergisi üzerinden yapılması, çalışmayı amaçlı örneklem çeşitlerinden ölçüt örnekleme yöntemine dahil etmektedir.

2. Türkiye’de Müslüman Kadın Kimliğinin Kamusal Alandaki İnşası

Kadın kimliği üzerindeki söylemlerin tartışma haline gelmesi, kadın kimliğinin çeşitli siyasal aktörlerin, değişen politikaların ve toplumsal yapının açmazında kalmasıyla sonuçlanmıştır. Osmanlı’da İslamiyet’in toplumsal ve siyasal yapıyı biçimlendirmesi kadın kimliği üzerinde dinin etkisini ortaya çıkarırken, kadın kimliği erkek kimliğinin hakları ve öncülüğü baz alınarak erkek kimliğine içkin kılınmıştır. İstisnalar haricinde boşanma ve çok eşlilik hakkının erkeğe ait olması ile kadınların cariye olarak alınıp satılabilmesi, kaynağını İslam’dan alan kadın kimliğinin

durumunu somutlaştırmaktadır. Bunlara ek olarak haremlik-selamlık yapısının kadını hareme- iç mekana itmesi, kamusal yaşamda kadın kimliğinin dışlanmasına ve bedeninin türün devamlılığını sağlayan bir araç olarak görülmesine meşruiyet kazandırmıştır. Buradaki harem-selam toplum yapısından kaynaklanan kadının hareme ait olduğu inancı, kamusal alanda da kadının haremde kalışını sağlamlaştırmak cihetiyle yeni uygulamaları doğurmuştur. Örtündüğü çarşafın rengi, kalınlığı ve şekli devlet tarafından belirlenen kadınların kamusal alandaki haremliğini örtünmesi-görünmemesi oluşturmuştur (Yılmaz, 2010: 193-195).

Osmanlı'da kadının toplumsal yerinin sorgulanması Tanzimat'la beraber başlar. Özellikle bazı aydınlar tarafından ilerlemenin kadın- erkek eşitliği ile mümkün olduğu savunulmuş, ancak geleneksel temayülün dışına çıkılmaya çok sıcak bakılmamıştır (Çakır, 2011: 59). Burada dikkat çeken nokta, kadın kimliğinin yine ataerki biçimde gündeme alınmasıdır. Ancak bu durum ataerkinin bir lütfu olarak görülmemelidir. O zamana kadar biçimlendirilen erkek kimliğinin neticesinde, toplumda ya da siyasette söz söyleme hakkının erkek cinsine atfedilmiş olması, kadınların durumu için 'öğrenilmiş çaresizlik' kavramını çağırıştırılmış, söz söyleme hakkı erkeğe atfedilince, kadınlar için söylemde bulunma hakkı da erkeğin olmuştur.

Bu bağlamda kadınları sosyal hayatta geri planda bırakan saiklerin İslamiyet'te aranmaması gerektiğini dile getiren Ahmet Mithat Efendi, eserlerinde İslam-kadın motifini işleyerek, İslamiyet'in kadına değer verdiğini sık sık dile getirmiştir (Aydınör, 2006: 76). Fatma Aliye Hanım'da kadına İslamiyet açısından yaklaşarak Ahmet Mithat Efendi ile benzer görüşlerde bulunmuştur. Sorunu İslamiyet'te değil, Kur'an'ın yanlış yorumlanmasında bulan Fatma Aliye Hanım, hem Müslümanlığı savunmuş hem de İslamcı kesimden gelebilecek eleştirilerin önünü almıştır (Çakır, 2011: 409).

Tanzimat sürecinde kadınlar için atılan bir diğer adım eğitim konusundadır. Geleneksel olanın ilerlemenin önündeki engel olduğuna dair düşünce, gelişme için eğitimi kurtarıcı görmüş, 1869'da ilan edilen Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile kız çocukları için eğitim zorunlu tutulmuştur. Kısa bir süre sonra kızlar için meslek eğitimi veren okullar açılmış, 1900'lü yılların başında lise ve üniversite eğitimi başlamıştır (Meriç, 2000: 60).

II. Meşrutiyet döneminde ise kadınların eğitilmesinin gerekli olup olmadığı tartışmaları gündeme alınmıştır. Genel kanı İslam’da kadınların eğitilmesi konusunda hiçbir engelin olmadığı yönünde sağlanmış olsa da muhafazakâr-İslamcılardan bazıları, kız çocuklarını aile hayatından ve evlilikten uzaklaştıracağı, toplumdaki dengeyi bozacağı gibi gerekçelerle kız çocuklarının eğitimine karşı çıkmıştır (Barbarosoğlu, 2006: 43-44). II. Meşrutiyet döneminde kadınlarla ilgili dikkat çeken bir diğer nokta da kadınların kamusal alanda görünürlüklerinin artmasına yöneliktir. Dergi, yayın, sosyal kulüpler gibi kadınların bir araya gelmelerini arttıran unsurlar, kadınların toplumsal hayata daha aktif katılmalarını sağlamıştır. 1916’da Şeyhülislam’ın fetvası ile kadınlara boşanma hakkının verilmesi de bu dönemin gelişmeleri arasındadır (Türkdoğan, 2002: 640). Ancak tüm bu gelişmeler kadına ideal konumunu vermekte yetersiz kalmıştır. Tanzimat’ta dahil Osmanlı dönemi boyunca bu durumun geçerliliğini koruduğunu Alpkaya’nın ‘‘*Osmanlı hukukunun neredeyse yok saydığı kadınlar ve köleler, farklı nitelikte olmakta birlikte, modern merkezi devleti oluşturma yolunda atılan adımlardan nasibini alamayan toplumsal kategorileri oluşturma noktasında birleştiler.*’’ ifadesinden anlamak mümkündür (Alpkaya, 1990: 1).

II. Meşrutiyet’te kurulan *Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-i Nisvan Cemiyeti* ilk feminist örgütlenme olarak *Kadınlar Dünyası* yayın organıyla birlikte anılmıştır (Çakır, 2011). Cumhuriyet döneminde de devam eden Kadınlar Birliği, Nezihe Muhittin’in liderliğinde, kadınların siyasal taleplerini dile getirmiş (Zihnioglu, 2003: 125), yerli feminizmin oluşmasında başı çekmiştir. 1935 yılında kendini feshetmesi istenilen dernek, CHP’nin isteğiyle kendini feshetmiştir. Gerekçe olarak Halk Evleri’nin kuruluşu gösterilmiş (Çaha, 1996: 119), kadını veya başka bir unsuru toplumsal hayatta temsil edecek tek kuruluşun devlet olabileceğinin vurgusu yapılmıştır.

Bu gelişmelerle beraber kadın kimliğiyle ilgili süreli yayınların çeşitliliğine rastlanır. *Şükufezar Dergisi* (1883), *Kadınlar Dünyası Dergisi* (1913-1921), *Hanımlara Mahsus Gazete* (1895-1908), Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-u Nisvan Cemiyeti gibi oluşumlarda kadınların gelişmelerine yönelik İslam telakkileri tartışılırken (Ramazanoğlu, 2018: 804), *Terakki Mukedderat* (1869), *Aile* (1880), *Parça Bohçası* (1889), *Hanımlar Alemi* (1914-1918), *Erkekler Dünyası* (1914), *İnci* (1919) gibi dergilerde kadınların eğitimi, anneliği ve ev içi rolleri anlatılmıştır (Malkoç ve Vefikuluçay-Yılmaz, 2019: 655-658).

Osmanlı'da İslami öğretilerle ele alınan kadın kimliği, cumhuriyete gelince modern unsurlarla devam etmiştir. Cumhuriyetin ilanından sonraki ilk on yıl, kadınlara medeni ve siyasi hakların tanınmasıyla kamusal alandaki dönüşümlerinin başladığı dönemdir. 1924'te kabul edilen Tevhidi Tedrisat Kanunu ile eşit eğitim hakkı getirilmiş, 1925'te kabul edilen Kılık Kıyafet Kanunu ile açıkça örtünmeden bahsedilmese de modern giyim teşvik edilmiş, 1926'da çıkarılan Medeni Kanun ile evlenme ve boşanma gibi konularda kadın ve erkek yasa önünde eşit kabul edilmiştir. 1930'da yerel yönetimde, 1934'te ise meclis yönetiminde kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanınarak siyasal katılımlarına yer verilmiştir. Böylelikle Osmanlı'nın kamusal alanda kabul ettiği görünmez kadın kimliğinden, toplumsal ve siyasal hayatta aktif kadın kimliğine bir geçiş söz konusudur. Cumhuriyet döneminde Kemalist reformların bir ayağı haline gelen yeni kadın imgesi, İslami gelenekle içe kapanan kadını, toplumsallığın bir parçası olarak yeniden kurgulamıştır (Zihnioglu, 2003: 52). Göle'ye göre Kemalist dönemin kadın vurgusunun altında, medeniyetin kadınlar üzerinden inşa edilebileceği anlayışı yatmaktadır:

‘Anadolu kadınının bu dönüşümü, milli bilincin Batı medeniyetine yönelik olarak oluşumunu sergilemektedir. ‘Koket, halkına yabancı Osmanlı kadını’ya da ‘taassup altında, medeniyete yabancı Müslüman kadını’ karşısına ‘Anadolu Kadını’ çıkarılmaktadır... Anadolu kadını hem kurtaran hem de kurtarılandır. Anadolu kadını cumhuriyet reformlarını yozlaşmaktan kurtaracaktır, reformlar da onu İslam dininin taassubundan. Kemalist kadınlar böylelikle medeniyet ile millet arasındaki köprüyü oluşturmaktadır’ (Göle, 2004: 91).

Bu yeni anlayış doğrultusunda kadın örgütlenmelerinin eylem ve söylem alanı da değişmiştir. Tekeli Türkiye'deki kadın hareketi olaylarını 1910-1920 ve 1980'lerden günümüze kadar olarak iki döneme ayırmış (Tekeli, 1998: 337), cumhuriyet öncesi ve sonrasındaki hareketlerin süreklilik taşıdığına dikkat çekmiştir. 1949'da yeniden açılan Kadınlar Birliği'nin yeni misyonu bu görüşü destekler niteliktedir. Kimlik olarak varoluşu değil, modern Cumhuriyetin savunucusu olarak ortaya çıkan kuruluş, daha çok kılık kıyafet meselesine odaklanarak Kemalizm'e hizmet etmiştir (Çaha, 1996: 130).

Sürelî yayınlarda da kadın kimliğinin modernleşme şiarıyla bağlantılı olarak kurgulanması başlar. Bunlardan ilk yıllarda çıkan *Ev-İş* dergisi (1937-1952), *Ana* dergisi (1938-1942), *Kadın Gazetesi* (1947-1979), *Hemşirelik* (1950) ve *Yelpaze* (1952-1967) cumhuriyetin sürekliliğinde kadına düşen

annelik ve kız kardeşlik görevine odaklanırken, cumhuriyetin ileriki dönemlerinde çıkan süreli yayınlar, kadın kimliği konusunda daha radikal söylemlerde bulunmuştur. *Türk Kadını* (1966-1973), *Kadınların Sesi* (1975-1980), *Elele* (1976), *Kadınca* (1978-1997), *Feminist* (1987-1990), *Kaktüs* (1988-1990), *Kadın Bülteni* (1990-1991), *Emekçi Kadınlar Birliği* (1992-1996), *Kadın Araştırmaları Dergisi* (1993), *Kadın Statüsü Sorunları Genel Müdürlüğü Bülteni* (1993-1994), *Cımbız* (1994), *Martı* (1994), *Pazartesi* (1995-2010), *Roza* (1996-1999), *Kazete* (1997), *Türk Kadınlar Birliği* (1997), *Uçan Haber* (1998-2006) gibi dergilerde feminizm, tecavüze karşı cezai indirim karşıtlığı, HIV virüsünden korunma, kadınların eğitimi ve toplumdaki önemi gibi konular gündeme getirilmiştir. Bunların yanında Müslüman kadın kimliği vurgusu yapan yayınların devamlılığı görülür. Abdurrahman Dilipak, Sadık Albayrak ve Ziyad Ebuz Ziya tarafından çıkarılan *Kadın ve Aile* dergisi (1985-1988) Müslüman kadın kimliğini ev, aile, çocuk yetiştirme gibi konularda ele almıştır. 1985-2005 yılları arasında yayınlanan *Mektup* dergisi ise kadınların da erkekler gibi İslam'ın kalemi olabileceği savını ileri sürmüştür (KEKBMV, 2011).

Türkiye'de kadın kimliğinin hem Batılı hem de dini motiflerle devam etmesinin sebebi, her şeyden önce kadın kimliğinin bir inşa sahası olarak görülmesidir. Osmanlı'da aileyi ve hanedanı çekip çeviren kadın kimliği, Milli Mücadele'de vatan savunmasını anne ve kız kardeş namusu ile özdeşleştiren, Cumhuriyet'te ise modern Türk kadınının kahramanlığına ve yüceliğine yönelik söylemlere yerini bırakmıştır. Günümüzde bu ikili anlayışın uzantıları devam etmektedir. Osmanlı ve genç Cumhuriyet'in değişen politikaları ve paradigmaları gelenek ve yenilik arasında kalan kadın kimliğini bahse konu etmektedir. Özellikle 2000'li yılların başında başörtüsü üzerinden kadının kamusal tartışmaları, demokrasi, insan hakları, eşitlik gibi kavramlarla anılarak Müslüman kadın kimliğinin kamusal hayattaki yerini sorgulayan yeni tartışmalara kapı açmıştır.

3. Gerçek Hayat Dergisinde Müslüman Kadın Kimliğinin Kamusal Sembolü: Başörtüsü, Anne Ve İtaat Tartışması

Gelenekten koparak modernliğe geçişin kadın kimliğindeki etkisi sancılıdır. Özellikle başörtüsü tartışmalarındaki etkinin günümüzde hala söz konusu edilişi, bahsedilen sancının özgül ağırlığını koruduğunu göstermektedir. Gerçek Hayat'ın kadın kimliğini Müslümanlık ekseninde ele aldığı unsurların başında da bu mesele gelmiştir. Derginin incelenen döneminde başörtüsü yasağının devam etmesinin bu durumda payı büyüktür. Ancak burada ikili bir tavır söz konusudur.

Müslüman kadının kamusallığını ele alan kadın yazarlar sadece Batılılaşmayı değil, aynı zamanda dindar kadın üzerindeki erkek egemen tavrı da eleştirirken, derginin erkek yazarları Müslüman kadınların kamusallığını yalnızca İslami nüanslarla ele almıştır. Sadece bu durum bile kadınların kamusallığı meselesinin İslam'dan mı yoksa kadınların kendi kimliğinden mi kaynaklandığı tartışmalarının açmazını göstermektedir.

Bu noktada Valery'nin kendi kamusal varlığını oluşturanlarla, kamusal varlık tarafından oluşturulanlar ayrımı, dergideki kadın bakışına referans olmuştur. Kamusal alanda var olabilmek için başörtüsünden vazgeçme durumu, başörtülü kadınları kamusal varlık tarafından oluşturulan sınıfa sokmaktadır. Kamusal alanda var olabilmek için kimliklerini gizleyen kadınlar, oldukları gibi görünmelerine izin vermeyen bir kamusal ortamın kaynağını politikaya bağlamaktadır. Buna göre başörtüsüne karşıt olan tutum, laik olanın kamusal olduğu anlayıştan fazlasıdır. Demokratik ve rasyonel olmayan modernleşme yorumuna içkin kılınan kamusalılık, siyaseti seçkin olana, dini ise inanç alanına indirgemektedir. Böylelikle kamusal olanın özgür olduğu anlayışı terkedilerek, kamusalın egemen-burjuva olduğu homojen bir toplum inşa edilmiştir (Aktaş, 2001a: 18).

Gerçek Hayat, yasak kalkana kadar yaşanan başörtüsü probleminin Cumhuriyet elitlerinin pragmatik tutumundan kaynaklandığını ifade eder. Ancak ilk dönem cumhuriyetçilerini laiklik politikasından dolayı suçlamaz. İslam'dan kopuş olarak adlandırılan reformları ideolojik olmaktan ziyade, devletin bekası doğrultusunda alınan önlemler olarak görür. Bu düşünceye göre Batılılaşma şiarı, Batılıların bu topraklara sömürülecek bir yer olarak bakmamasını sağlamak amacındadır. Bir diğer deyişle, Batı'nın İslam'dan arındırma projesinin önüne geçme amacıyla, toplum hayatındaki İslami unsurlar ilk elden asgari seviyeye indirmeye çalışılmıştır. Ancak bu pragmatik tavır Batı'nın Türkiye'deki uzantılarınca manipüle edilmiş, Cumhuriyet'in ilanından itibaren başörtüsüne müdahale etmeyi düşünmeyen bir yapıdan, Batılıları rahatsız etmekten imtina eden bir yapıya dönüşüm gerçekleşmiştir. Lozan Antlaşması'nda azınlıkların yalnızca gayrimüslimler olduğu belirtilmesine rağmen, 2000'li yılların başında başörtülülere azınlık muamelesi yapılması sorunludur. Problem, dışarıdakileri korkutmama misyonunun, içeride kalanları ötekileştirmeye varmasındandır (Kiras, 2002: 6-7).

Bu konuda derginin yazarlarından olan İsmet Özel farklı bir görüş ortaya koymuştur. Ona göre Türk kadını cumhuriyet tarihi boyunca pozitivizm ile pragmatizm arasında bir tercihte

bulunmayarak ülkenin geleceği için yükleneceği bir sorumluluk olduğu fikrinden uzaktır. 1970'lere kadar her bir kadının kamusal alandaki ölçütü, diğer kadının konumudur. 1970'li yıllarda tesettürün kamusal alana girmesiyle kadınların ölçütü de değişmiştir. Tesettüre riayet, pozitivizm ile pragmatizm arasında tercih yapmayan kadınların ayrılmasına önayak olmuştur. Ancak bu ayrımın devamlılığında kadınları başarılı bulmamaktadır. Tesettürle gerek aydınlanmanın gerekse modernizmin kendilerine tahsis ettiği yeri sorgulayan kadınlar, modernizme muhalif kalmak yerine, modernizmin hoş görüsünden faydalanmayı talep eden bir söyleme geçmiştir (Özel, 2002: 20-21).

Özel'in burada vurguladığı, İslami düşünce içinde başörtüsünün özgürlükle bağdaştırıldığı savıyla bağlantılıdır. İslam'da başörtüsünün hür ve Müslüman kadınlara tanınan bir imtiyaz olduğu fikrinden mülhem, başörtüsünün insan hakları, demokrasi ya da herhangi başka bir motivasyonla savunulmasına karşı çıkmıştır. Benzer şekilde Osman Söğüt'ün dergide yayınlanan bir makalesinde, anti-emperyalist ruhun başörtüsüyle simgeleştiğine dair bir iddia bulunur. Buna göre, kendi olma bilincine sahip olmayan toplumlar emperyalizme müsaittir. Başörtüsü de çağdaşlık politikasının tam karşısında olup anti-emperyalizmin toplumsal-kültürel bir simgesine dönüşmüştür (Söğüt, 2002: 29).

Nuray Mert'e göre başörtüsü politik bir simge değil, bir karşı kimliktir. Türklüğü Batılı olmaya eş gören anlayışın karşısında gelişen kimlik anlayışının ötekisidir. Başörtüsünü sorun olarak görenlerin temel problemi de İslamcı cenahın düşündüğü gibi İslam düşmanlığı değildir. İslam'ın yenilenlerin dini olmasıdır. Yöneticilerin ve toplumun genel kaygısı, yenilenlerin dünyasına ait olmakla bağlantılıdır. Başörtülülerin göremedikleri nokta olarak burayı işaret eden Mert, Batı medeniyetinin ezici üstünlüğü ile yüzleşemediklerini, bu sebeple demokratik halk söyleminde sıkışıp kaldıklarını ifade eder (Mert, 2003: 14). Çözüm, önce Batılı insanın üstün olduğuna dair tahayyülden kurtulmak sonrasında da başörtülü olmayı bu minval üzere yorumlamaktır.

Bir kadının nasıl giyineceği ancak kendisini ilgilendirdiği gibi, örtünme hakkı da Müslüman kimliğinin bir parçasıdır. Müslüman kimliğine uygun yaşamak isteyen kadınların kamu görevi yapma ya da eğitim almak hakkının elinden alınması din emniyetinin ihlalidir (Okumuş, 2002: 19). Bu ihlalin yaşanmasında kendini mütedeyyin addedip, toplumsal ve ekonomik olarak güç sahibi insanları eleştirmişlerdir. Başörtülü kadınların iş başvurularını 'imaj değiştiriyoruz'

gerekçesiyle reddetmeleri ve toplumdaki dışlanmalarına seyirci kalmaları bahsi geçen eleştirinin ana odağıdır (Atak, 2002: 16). Müslüman kadın kimliğinin özel alana hapsedilmesi olarak görülen bu gelişmeler, ‘kamudan arındırılmış kamusal alan’ olarak tarif edilmiştir (Menteş, 2002: 6-7). İslami olarak aynı zihniyeti taşıyan erkekler ve kadınlar başörtüsü üzerinden ayrıştırılmıştır. İslami anlayıştaki erkekler kamusal alanda kendilerine yer bulurken, İslami anlayıştaki kadınlar geniş bir harem içinde. Bu da Osmanlı’daki harem anlayışının, çağın şartlarına uyarlanmasıdır (Aktaş, 2003: 19).

Başörtüsü sorununun modacılarca emanet edilmesi de derginin eleştirileri arasındadır. Burada şıklık-rüküşlük olgusu içinde başörtüsünün asıl anlamının dışına çıkarıldığı iddiası vardır. Başörtüsünü bir çeşit giyim tarzı olarak sunan tesettür defilelerinin örtünme anlayışına yeni bir boyut katarken başörtüsü konusunu daha karmaşık hale getirdiği belirtilir. Dönemin tesettür defilesinin marka sahibi ile yapılan bir söyleşide marka sahibi, tesettür defilesinin tesettürü yaygınlaştırdığını, böylelikle Allah’ın emrini yerine getirdiğini ifade etmiştir. Dergi bu tutuma ve söyleme karşı çıkararak, tesettürün görsel sergi haline getirilmesini ve bir giyim tarzı olarak sunulmasını kabul etmemiştir (Kökce, 2003b: 30-31).

Bütün bunların yanında Gerçek Hayat dergisi için doğrudan Müslüman-feminist adlandırmasında bulunmak mümkün görünmemektedir. Cihan Aktaş, feminizmin kadın-erkek ilişkilerini belirli bir noktaya getirerek, erkeğin kadına ya da kadının kendine olan bakış açısına katkı sağladığını savunur. Kendini feminist olarak tanımlayan Müslüman kadınlar açısından düşünülmesi gereken ilk husus, modern dünyada birçok şey değişirken Müslüman kadının bu değişimlerden etkilenmeden İslami varlığı sürdürebilecek bir niteliğe konumlandırılmasıdır. Bu tavır ilk başta saygın olarak görülse bile eylemsel aşağılanmanın devam etmesi büyük problemlere kapı aralar. Öncelikle İslamcılık düşüncesi, feminizmin Batı düşüncesinden çıkışı dolayısıyla feminist bulgulara (kadınların aşağılanmalarına) sırt çevirmemelidir. Nasıl ki yaşanan dönemde aidiyetler ve temsiller birbirine eklenilebilir bir hal almıştır, öyleyse İslami feminizmi düşünmek de mümkündür. Bununla erkek-kamusal alanın fethi değil, modern kamusal alanın Müslüman kadınlara açılmasına varılabilir (Aktaş, 2001b: 33). Ancak Halime Kökce kamusal hayattaki modern kadın figürünü, ‘*genelevlerin yaygınlaşmasından daha onur kırıcı*’ nitelemesiyle açıklar. Hayat kadınları için ‘*yarım kalmış mutasyonun kurbanları*’ tarifinde bulunurken, ekranda yer alan kadınları mutasyonunu tamamlamış olarak görmekte, ‘ambalajlanarak alınıp satıldıklarını’ öne

sürmektedir (Kökce, 2003a: 22-23). Bahsedilen bu bakış, Kökce'yi feminist düşünceden ayırır. Kamusal alanın Müslüman kadınlara açılmasına ve elverişli kamusal alana yönelik talebi, kadın kimliğini kendi içinde ötekileştiren bir söylemle ortaya koymuştur. Modern kadının kamusal hayattaki görünürlük durumunu, kadının metalaştırıldığı varsayımından hareketle ele alması da kadın kimliği üzerindeki hegemonyayı İslamcı ağızdan devam ettirme biçimidir: Evet, kadınlar kamusal hayatta yer almalı, ancak bu yalnızca Müslüman yaşayış biçimine uygun ölçülerde olmalıdır.

Kadının kamusal alanını anne kimliğiyle de ele alan dergi, evi Müslüman kadının modernizme karşı kalesi olarak nitelendirir. Modern hayat biçiminin yerleşmesiyle kadının kamusal alandaki görünürlük artışını 'evden kopmak' olarak tanımlar. Buna göre evden kopan kadınlar, annelik kimliğini doğru aktaramayacak ve kuşakların birbirine karıştığı kimin anne, kimin çocuk olduğu belirlenemeyen bir düzen hakim olacaktır. Kamusal alan bahsedilen anne-çocuk özelliklerinin korunmasına elverişliyse katılmaya değerdir (Aktaş, 2001c: 23). Kadınların güzellik yarışmalarında meta haline geldiği gösteriler, elverişli kamusal alan değildir (Atak, 2002: 27).

Kadının itaati meselesini ise derginin yazar kadrosunda bulunan Hayrettin Karaman incelemiştir. Nisa suresinden yola çıkan Karaman, erkeklerin yönetme, savunma ve koruma durumlarında önde olduklarını, hukuka uymayan, aile düzenini bozmaya kalkan kadına karşı erkeğin kadına öğütte bulunma, kadını yatakta yalnız bırakma ve kadını dövme hakkını İslam düşüncesindeki referanslarla açıklamıştır. İbn Atıyye'ye göre kadının dövülmesi yüzünde iz bırakmama ve kadına kalıcı zarar vermeme şartına bağlanmıştır. Sonrasında bu yorumunu değiştirmiş, kadının dövülmesinin yasak olduğunu söylemiştir. İbn Şur ise dövme tarihe ve topluma göre farklı şartlarda izin verildiğini ifade etmiştir. Bu referanslara yer verdikten sonra, İslam Peygamberi'nin '*iyi bir kocanın karısını dövemeyeceği*' ifadesiyle tartışmayı sonlandırmıştır (Karaman, 2002a: 19).

Aynı yazarın diğer yazılarında kadının örtünme, birlikte yemek yeme, nikah, tokalaşma ve yolculuk yapma şartları incelenmiştir. Özel alandaki kadınların örtünme şartı bulunmazken yaşlanmadan dolayı evlilik gerçekleştiremeyecek kadınların kamusal alanda başını ve boynunu örtme şartının olmadığı ifade edilir (2003d: 23). Kadınların evlenme durumunu da İslami gerekçelerle ele alan Karaman, Müslüman kadınların kitabi olsa bile kafirle evlenemeyeceği, erkeklerin ise kitabi ancak farklı dinden olan biriyle evlenebileceğini söyler. Resmi mahkemede

boşanmış olan erkeğin iddet (kadının bir başkasıyla evlenmesi yasaklanan zaman dilimi) süresi içinde karısına boşanmanın gerçek olmadığını ifade etmesi, evliliğin devamını sağlamaktadır (2003a: 22). Kadının boşandığı kocasıyla yeniden evlenebilmek için başka bir erkekle evlenip boşanma durumu olarak bilinen hülle geleneğinin İslam'da yeri olmadığını ifade eder (2003e: 28). Bununla beraber kadın ve erkeğin tokalaşmasını, aksine Kur'an'da bir hüküm bulunmadığı ve bugünkü kamusal alanda yaygın bir tavır olduğu gerekçesiyle dinen bir sakınca olmadığını belirtir (2003c: 26). Kadınların yalnız başına yolculuk yapmasını ise hadislerden yola çıkarak yorumlar. Buna göre yolculuk üç günden az sürüyorsa kadınların kendi başlarına yolculuk yapabileceği, üç günden fazla süren durumlarda ise güvenlik şartı sağlanmışsa yolculuğun gerçekleştirilebileceğini ifade eder (2003b: 26).

SONUÇ

Müslüman kadın kimliğinin kamusal alandaki görünürlük meselesini Gerçek Hayat üzerinden inceleyen bu çalışmanın ilk bulgusu, derginin kadın ve erkek yazarlar tarafından iki farklı görüş ortaya koymasındır. Kadın yazarlar tarafından kaleme alınan Müslüman kadının kamusal görünürlük meselesi, Batılılaşmanın Müslüman kadın kimlikler üzerindeki hegemonyasına yoğunlaşır. Buna göre Batılılaşma misyonu toplumdaki bireylere modern görüntü şartı getirmiştir. Politik olarak İslam'ın modernizmin karşısında konumlandırılması, başörtüsünü gericiliğin sembolü yaparak, Müslüman kadın kimliğiyle kamusal alanda var olmanın önüne geçmiştir. Kadın yazarlar kendi kimlikleriyle kamusal alanda var olmanın şartını, 'oldukları' gibi kabul edilme durumu üzerinden ele almışlardır. Buna göre başörtülü olmak, anne olmak ya da eşe itaat etmek kamusal alanda görünürlük sorununa bir engel teşkil etmemelidir. Eğitim, çalışma ya da kamu hizmetlerinden faydalanma hakkının Müslüman kimlikle bağlantısı sorgulanmalıdır. Bu konuda sadece Batılılaşma taraftarlarına değil, Müslüman kimliğini savunan ve bunu yaşayabilen erkeklere de iş düşmektedir. Müslüman erkeklerin kamusal alandan dışlanmadığı, ancak kadınların ayrımcılığa maruz kalmasının altı çizilmiştir. Bu husus, kamusal alanı erkek-egemen kabul etmeleriyle bağlantılıdır.

Erkek yazarların Müslüman kadın-kamusal alan sorununa yönelik görüşleri ise salt İslami eksendedir. Müslüman kadınların İslam'daki durumuna göre kamusal alandaki yerini işaret ederek zaten mevcut olan probleme bir de erkek-Müslümanlar olarak şart koydukları gözlemlenir.

Kadınlardan ‘önce Müslüman kadın, sonra kamusal alana uygun Müslüman kadın’ olmaları beklenmiştir. Ailenin önemi, kadının kocaya karşı sorumlulukları, kadının kamusal alana çıktığında nasıl görünmesi gerektiği vurgusuyla daraltılmış kadın kimliklerine yeni bir şerh düştükleri görülür.

Bahsedilen ikircikli durum, derginin kamusal alandaki Müslüman kadın kimliğine bakışında net bir tanımda bulunmanın önüne geçmiştir. Kadın yazarlar için kamusal alanda özgür, hane içinde sorumlu kadın kimliği, erkek yazarlar için hem kamusal alanda hem de hane içinde sorumlu kadın kimliği olarak ele alınmıştır. Kadın yazarlar Müslümanlıkları dolayısıyla öteki olmadıklarını ve kamusal alanda görünür olmayı talep ederken, erkek yazarlar Müslüman kadın kimliğini görevler bazında açıklamıştır. Bu durumda her iki taraf için de ortak noktayı hane içindeki-özel alandaki kadına bakışları oluşturmuştur. Özel alanda Müslüman bir kadının öncelikle anne olduğu ve annelerin İslam’a uygun birey yetiştirme misyonları, derginin hem kadın hem de erkek yazarları açısından ortak unsurdur.

KAYNAKÇA

Aktaş, C., 2001a. ‘‘Başörtüsü, Mini Etek ve Yeni Kamusalılık’’, Gerçek Hayat, 31 Ağustos-6 Eylül, yıl:1, sayı:35.

Aktaş, C., 2001b. ‘‘Feminizm Üzerine Neler Düşünebilirim?’’, Gerçek Hayat, 23-29 Kasım, yıl:1, sayı: 47.

Aktaş, C., 2001c. ‘‘Anneler ve Kızları’’, Gerçek Hayat, 17-23 Ağustos, yıl:1, sayı: 33.

Aktaş, C., 2003. ‘‘Başörtüsü Cumhuriyet’in Haremindedir’’, Gerçek Hayat, 2-8 Mayıs, yıl:3, sayı: 18.

Alpkaya, G., (1990). ‘‘Tanzimat’ın Daha Az Eşit Unsurları Kadınlar ve Köleler’’ Ankara Üniversitesi, Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, Sayı: 1.

Arendt, H., 2018. İnsanlık Durumu, çev. Bahadır Sina Şener, İstanbul: İletişim.

Atak, Ü., 2002a. ‘‘Mütedeyyin Ambargo!’’, Gerçek Hayat, 30 Ağustos, yıl:2, sayı:35.

Atak, Ü., 2002b. ‘‘Türk Kızları Boşuna Seçilmiyor’’, Gerçek Hayat, 20 Aralık, yıl:3, sayı: 51.

Barbarosoğlu, Karabıyık, F., 2006. Şov ve Mahrem, İstanbul: Timaş Yayınları.

Çaha, Ö., 1996. Sivil Kadın, Türkiye’de Sivil Toplum ve Kadın, Ankara: Vadi Yayınları.

Çakır, S., 2011. Osmanlı Kadın Hareketi, İstanbul: Metis Yayınları.

Göle, N., 2004. Modern Mahrem, İstanbul: Metis Yayınları.

Karaman, H., 2002a. “Paylaşmak, Evlilik, Kocaya İtaat-1”, Gerçek Hayat, 20 Aralık, yıl:3, sayı:51.

Karaman, H., 2002b. “Paylaşmak, Evlilik, Kocaya İtaat-2”, Gerçek Hayat, 27 Aralık, yıl:3 sayı:52.

Karaman, H., 2003a. “Formalite Nikah, Ehl-i Kitap ile Nikah, Zaruret ve Örtünme”, Gerçek Hayat, 24 Ocak, yıl:3, sayı:4.

Karaman, H., 2003b. “Kadınların Yolculuğu”, Gerçek Hayat, 7 Mart, yıl:3, sayı: 10.

Karaman, H., 2003c. “Kadınlarla Tokalaşmak”, Gerçek Hayat, 14 Şubat, yıl:3, sayı:7.

Karaman, H., 2003d. “Örtünme ve Birlikte Yeme Üzerine”, Gerçek Hayat, 10 Ocak, yıl:3, sayı: 2.

Karaman, H., 2003e. “Üç Talak, Hülle, Kadının Boşanma Hakkı”, Gerçek Hayat, 7 Şubat, yıl:3, sayı: 6.

Kiras, İ., 2002. “Başörtüsü Yasağı İç Meselemiz Değil”, Gerçek Hayat, 15-21 Mart, yıl:2, sayı:11.

Kökce, H., 2003a. “Popüler Kültürün Has Gülleri”, Gerçek Hayat, 7 Şubat, yıl:3, sayı:6.

Kökce, H., 2003b. “Tesettüre Davetten Davetkar Tesettüre”, Gerçek Hayat, 23-29 Mayıs, yıl: 3, sayı: 21.

Malkoç, S. ve Vefikuluçay Yılmaz, D., 2019. “Osmanlı Dönemi Kadın Dergileri”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, cilt:12, sayı:63.

Meriç, N., 2000. Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Kadının Tarihi Dönüşümü, İstanbul: Pınar Yayınları.

Menteş, M., 2002. “Başörtüsü Kimden Müsaade Bekliyor?”, Gerçek Hayat, 29 Kasım, yıl:3, sayı: 48.

Mert, N., 2003. “Fotoğraftaki Türk”, Gerçek Hayat, 2-8 Mayıs, yıl:3, sayı: 18.

Okumuş, F., 2002. ‘‘Örtünme Hakkı Teferruat Değildir’’, Gerçek Hayat, 10-16 Mayıs, yıl:2, sayı: 19.

Onat, N., 2013. Kamusal Alan ve Sınırları, İstanbul: Yön Matbaacılık.

Özel, İ., 2002. ‘‘Ey Gözlerinin Rengi Kadar Kalbi Güzel Kız!’’, Gerçek Hayat, 22 Kasım, yıl:3, sayı: 47.

Ramazanoğlu, Y., 2018. ‘‘Cumhuriyet’in Dindar Kadınları’’, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, İslamcılık, cilt:6, İstanbul: İletişim.

Söğüt, O., 2002. ‘‘Başörtüsü ve Sömürge Zihniyeti’’, Gerçek Hayat, 20 Eylül, yıl: 2, sayı: 38.

Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2008). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yılmaz, A., 2010. ‘‘Osmanlı’dan Cumhuriyet’e: Kadın Kimliğinin Biçimlendirilmesi’’, ÇITTAD, IX/20-21.

Tekeli, Ş., 1998. ‘‘ Birinci ve İkinci Dalga Feminist Hareketlerin Karşılaştırmalı İncelemesi Üzerine Bir Deneme’’, 75 Yılda Kadınlar ve Erkekler, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Zihnioğlu, Y., 2003. Kadınsız İnkılap, İstanbul: Metis Yayınları.

Türkdoğan, O., 2002. Osmanlıdan Günümüze Türk Toplum Yapısı, İstanbul: Çamlıca Yayınları.

e-kaynaklar

Kadın Eserleri Kütüphanesi Bilgi Merkezi Vakfı (KEKBMV, 2011). ‘‘Cumhuriyet Dönemi Kadın Dergileri’’ <http://kadineserleri.org/wp-content/uploads/2018/08/2011-cumhuriyet-donemi-kadin-dergileri.pdf> (erişim: 08.05.2023).